

Marko Sosič
Kruh, prah

*Vsako jutro pozabim, kako je.
Gledam, kako se nad mesto
dviga dim z velikimi koraki.
Nikogaršnji nisem.*

*Potem se spomnim svojih čevljev,
kako jih moram obuti
in kako bom, če jih bom hotel zavezati,
moral pogledati zemljo.*

Charles Simic

*Pomešali smo ljubav i oblake,
a sudbu našu sa liščem i biljem ...*

Miloš Crnjanski

11. maj 2010

ČAS BLIŽINE

Delci obrazov padajo v mojo zavest in drsijo onkraj robov krhkega sna, ki ga premetava vožnja v vlaku.

H. in Maša, ki sedita na postelji eden zraven drugega, zaljubljena, Saša, ki gleda otroka skozi kamero, okruški obrazov med budnostjo in snom, kosmi fresk, na katerih je včeraj postal moj pogled, razcefrane podobe oplazijo mojo zavest kakor pomladni sneg, ki v trenutku skopni, modrina neba, črepinje živih obrazov pred mojimi očmi, čelo, delček brade, oko, veličastna Giottova poslikava padovanske kapele človekovih pregreh in kreposti. Med njimi izpisani imeni, ki jih v mislih že leta izgovarjam, ne da bi poznal obrazov, katerima pripadata, ne da bi poznal resnico njune življenjske usode, ki je postala neodločljiv predmet mojih iskanj.

Rozalija in Franc.

Ne vem, kakšna sta njuna obraza, kakšne so njune oči, kakšne so njune roke, dom, ne vem, kakšen je pogled skozi njuno okno, ali vidita polje, reko, veje dreves ali samo prestreljeni zid sosednje hiše.

V njuni bližini, nedaleč stran v moji zavesti, moški, ki se že leta gnete v njej in v meni vedno znova in znova obnavlja spomin na kroniko, ki jo nekdaj preberem v časopisu.

Kraj: nekje v Italiji.

Leto: 1993.

Tekst, ki ga v spominu znova in znova prebiram v tistem časopisu:

Ljudje s pomočjo posredništva nekakšne agencije odhajajo na fronto, da bi doživeli adrenalinsko izkušnjo ubijanja. Za to izkušnjo plačajo ostromrelcu dogovorjeno vsoto.

Od vseh se v moji zavesti izlušči moški, en sam, imaginarni moški gladkega obraza in sinjih oči, ki ga nosim v zavesti vse od takrat, ko preberem, kako se ljudje na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja odpravljajo na bosanska bojišča, da ubijejo človeka.

Tudi zato moram srečati Rozalijo in Franca, videti njun obraz, ali ni na njem ostala brazgotina.

Odprem oči, pogledam naravnost skozi okno.

Vlak drvi.

Med preoranimi polji, ki se s svojimi brazdami radodarno premikajo kakor velike ploskve oplojene zemlje, ostanki moškega gladkega obraza in sinjih oči, še zadnji trenutek se ujame v mojo zavest, ob njem ženska, dva otroka, njegova usta, ki rečejo, ta vikend grem na službeno pot, tilnik njegove žene, ki ga ne vpraša kam, njena glava vdrta v ramena, ko gleda skozi okno in kadi, kakor da se je ne tičejo njegove besede, kakor da že zdavnaj pozna njegovo pot.

Vlak drvi, polja frčijo pred mojimi očmi, na njih še ostanki modrine padovanskih fresk, nakar nasad topolovih dreves in znova preorana polja, široka in prazna, posejana z žitaricami, ki klijejo pod površjem.

V odsevu okenske šipe ženski obraz.

Nasproti mene sedi. Bežno me pogleda, kakor da preverja mojo budnost. Ozre se proti vratom kupeja, znova skozi okno, z roko si za trenutek zakrije oči, kakor bi hotela pred kom skriti svoje obličje. Nekakšen nemir v njej, temna senca okrog njenih svetlih oči, obrvi rahlo povešene, črni lasje do ramen, verižica okrog vratu, dolga ohlapna majica, pomen-drane hlače, superge, ob njej najlon vrečka, ni videti vsebine. Zazrta je v pokrajino, skozi katero je speljana železniška proga. Sonce pronica skozi steklo, v presledkih zablešči na njenem obličju, odsev je iznenada svetlejši, oblak, ki ga trenutek za tem prekrije, znova povrne v senco njen obraz, da naposled izgine na njem svetloba, kakor bi je nikoli ne bilo.

Spominja me na Kathryn B., čeprav ji v ničemer ni podobna, morda so njene roke, ki me spominjajo nanjo, morda njen podolgovati obraz. Kathryn B., ki sedi nasproti mene nedavno tega na večerji, ob naju še drugi ljudje, poslušam, ko govori, pravi, kako vodi organizacijo, ki z DNK-jem pomaga poiskati identiteto ljudi, kako iz predmetov poišče ime in priimek njihovega lastnika, da svojci vedo, ali so prave tiste kosti, ali je bila resnično njegova tista srajca.

Vlak drvi.

Polja bežijo pred mojimi očmi, misel zadobiva glas, moram do Rozalije in Franca, ki že predolgo prebivata v meni,

brez obraza in glasu, moram do svojih ljudi, ki sem jih videl le enkrat v davnini, otrok, moram do njiju, ki se že leta oklepata mojih misli, v katera zdaj pronicajo obrazi mojih bližjih od vsepovsod prihajajo, iz zemlje in neba, iz zidov in dreves, kakor bi me nagovarjali, da premislim njihova življenja, da razmislim o sebi in svojem pisanju o njih.

Kar pridejo v moje misli, nepričakovano, brez vsakršne najave, sredi dneva, sredi noči.

Kakor zdaj:

Čez površino preoranih polj, ki so kakor slika zastala v meni, v mislih zaznam oči, ki prebijajo zemljo, počasi prihajajo na njeno površje, vidim čelo, gube na njem, ličnice, kratke sive lase, človeško obličje v mojih očeh postopoma prebija zemljo, še za trenutek se na čelu vidijo ostanki prsti, ki naglo spolzi čez lica, ob ustih, da je naposled njegov obraz v mojih mislih čist.

Oče.

Boškooo, slišim v mislih mamin glas, toda on je ne sliši.

Na robu globokega jarka stoji kakor nad breznom, nad katerim je stala nekoč njegova rojstna hiša in so jo njegove sestre prodale ljudem, ki so jo porušili, da bi zgradili novo, od stare ni ostalo ne sivega kamna ne svetlo rumene barve, sprane od dežja, ničesar, niti najmanjše sledi o ljudeh, ki so živeli v njej.

Pred dnevi, preden sem šel na pot, sem ga zagledal, skozi redko grmovje sem ga uzrl, ob njivi sem stopil do njega, skupaj sva se zazrla v globoke temelje, ki so jih gradbinci izkopali za novo hišo, eden ob drugem sva stala, kakor bi gledala v čas starega poslopja, ki se je v breznu izgubilo, kakor bi se

v mislih sklanjala čez rob tistih jarkov, da bi iz njihove teme privlekla okruške življenj, ki prebivajo nekje vmes, med spominom in resničnostjo, med bližino in daljavo.

Kakor da sem zdaj še vedno tam ob njem in slišim mamo, ki ga kliče:

Boškoooo!

Vlak drvi.

Na vratih kupeja se ustavi droben sivolas možki. Pogleda v notranjost, njegove oči so vodene, vprašujoče, kakor da se je čeznje zilila žalostna koprena, nakar spusti pogled, kakor bi se nečesa sramoval, in gre naprej po hodniku. Njegovi podplati močno udarjajo ob tla, kakor da so izrabljeni in so skožnja prodrle žebličje glavice.

Vlak drvi.

Znova polja z globokimi brazdami, široka in radodarna.

Mama.

Veeeraaa! slišim očetov glas, ko jo nekdam kliče k sebi.

Mamin obraz s svojo mehko razpre globoke brazde in v mojih mislih prekrije misel na očeta, ki stoji nad breznom.

Na njenem obrazu rahlo povešene obrvi, kakor da me je ravno zdaj zagledala nekje na kuhinjskih vratih svojega doma in zaslutila, kako bom vsak trenutek in brez vsakega občutka silil vanjo z vprašanji, ob katerih se bo počutila prizadeta, ker bom tudi sam tako hotel, da jo pozovem k odgovornosti. Žal mi je, da tedaj silim vanjo z vprašanji, a ne morem drugače. Kako je z našimi? slišim svoj glas in slišim

materinega, ki mi odgovarja Živi so, živi so, ko jo še pred petnajstimi leti sprašujem, kako je z daljnimi sorodniki, ki so za časa vojne prosili, da bi jih vzeli k sebi, da bi poskrbeli za njihove otroke, in jim je Julijan, mož mamine sestrične, odgovoril, da nimajo prostora zanje.

Njene zelene oči, nad njimi obrvi kakor strešniki, ki ležejo po strešini. Njen obraz, starejši in obenem mlad, tu sredi preoranih polj, ki se zdaj, ko gledam iz vlaka, premikajo pred mojimi očmi. Med njihovimi brazdami mama odvrne pogled in njena podoba se pogrezne v temno zemljo, v kateri je v mojih mislih posejana ajda, ki se bo razrasla čez njen obraz, sveža in mehka, ko bo zanjo čas.

Moram obiskati Rozalijo in Franca. Moram videti njun obraz, razumeti moram, katere podobe so našle zavetišče v njunih očeh, da so jima pomagale preživeti vojno, pohiteti moram tudi zaradi moškega gladkega obraza, ki v mojih mislih prihaja vedno znova v njuno bližino.

Se bosta hotela srečati z mano?

Razumeti moram, ali je bil resnično odklon Julijanove pomoči ta, zaradi katerega nista uspela izvleči sidra iz svojega rojstnega kraja, ali je bilo sidro resnično pretežko, da bi ga potegnili sama iz sluzastega dna vojne morije, zaradi česar sta ostala doma med bosanskimi gorami in gozdovi, v katerih prebiva moj neizrekljivi občutek sramu, ki se venomer privija okrog debel, polzi nad previsi in prepadi, se napaja ob bregovih rek in tava, od hiše do hiše, od drevesa do drevesa, od potoka do reke.

Sonce znova zablešči skozi oblake.

V šipi odsev ženske, kakor da je vanjo iznenada legel mir.

Onkraj šipe visoka topolova drevesa, potok, ptica, ki je ravnokar priletela na vejo, lepa, temno siva in bela, stegnem se, da bi jo lahko čim dlje videl.

Ne vidim je več.

Znova samo zemlja, kepasta, nenadoma vse bolj bleščeča, ko skoznjo pronica na površje obraz, ki me že leta spremlja v trenutkih tihega sramu.

Safet.

Kakor da ga vedno znova vidim v mislih, ko ga nekdan zagledam sklonjenega nad svojim slikarskim platnom, ki ga je položil na mizo, ko ga nekdan vidim, kako stoji nad njim, kakor bi ga objemal.

Zdaj gledam v mislih njegov sklonjeni hrbet, njegov tilnik, njegov obraz, ves poln tihega nemira in dostojanstvene tišine, njegov glas, ki mi govori, kako je zapustil svojo deželo in dobil zatočišče v Italiji, njegovo trdno postavo, ko se zravnava in mi odgrne svoj likovni svet.

Rad bi stal ob njem, tudi zdaj, ko skozi prosojno zemljo polj pronica v mojo zavest njegov obraz kakor prejšnjega dne, ko stojim ob svojem očetu in gledava v brezno spomina. Resen in mehak.

V mislih listam katalog z njegove razstave v Benetkah.

Cvetoče krošnje divjih kostanjev.

Zelene bosanske pokrajine.

Leseni plotovi, preraščeni z bršljanom.

Okna z lončnicami.

Moške srajce, ki jih je nekdo komaj slekel in položil na stol.

Moške srajce na človeškem telesu, ki nima obraza.

Postelje, na rjuhah madež krvi, morda od ljubljenja, morda od smrti.

Hlebci kruha, ki se zdijo, kakor bi jih naslikal ta, ki je dočakal, da skozi leseno režo v strehi zasije prava svetloba, ki prebode temo in posije nanje.

V mislih listam katalog, stran za stranjo, ki se zdaj odpira čez njegov obraz sredi preoranih polj.

Lesen plot, zaraščen z bršljanom, zamejuje košček zemlje.

Zelena pokrajina z vasjo, na katero pada žarek svetlobe.

Kakšen bo Rozalijin glas? Kakšen bo Frančev glas?

Bo praskal kakor koraki po prašni poti, bo odmeval in odzvanjal kakor po zapuščenem kamnolomu? Bo šumel kakor suhe trave?

Vlak drvi.

Safet spolzi med brazde, kakor bi ga iznenada pogoltnile.

Pogled izostrim na šipo, na njej še vedno odsev ženske, ki gleda v svoje naročje.

Ozrem se vanjo. Glava rahlo sklonjena, na kolenih najlonska vrečka, po kateri brska, izvleče košček kruha, ga odlomi, ugrizne. Pogleda me in se nasmehne, kakor da ji je beseda zastala na robu ustnic, nakar se znova ozre skozi okno, v ustih kruh. Gledam okrogolino kolena, ki počiva

pod tkanino njenih hlač. Ozre se proti vratom kupeja, nenadoma vstane in stopi do vrat, vitka je, pogleda na hodnik, vrne se v notranjost, videti je pomirjena, zazvoni ji telefon, sporočilo, z roko seže v vrečko, pogleda ga, nasmehne se vanj, na kratko vtipka nekaj črk. Pomislim, da napiše, rada te imam. Nekaj čez trideset jih mora imeti.

Na hodniku iznenada glasovi, oba se istočasno ozreva v tisto smer, mimo gre dvoje mladih moških. Ženska spravi telefon v torbo, odščipne drugi košček kruha in se ozre skozi okno. Dva mlada Italijana, njuna glasova najprej blizu, nakar vse bolj daleč, ostanki njunih besed: kako je na nekdanjih vojnih področjih po svetu še ogromno granat, ki ležijo skrite v travi, kako se skušata vključiti v enote, ki pomagajo pri sanaciji tistih področij. Njuna glasova naposled izgineta na dnu hodnika. Ženska drži košček kruha v roki tik pred svojimi ustnicami, kakor da je pozabila nanj, nenadoma vsa svetla pred mojimi očmi, vsa prosojna v mojih mislih. Ozre se proti vratom.

Drobni belolasi moški znova stoji ob njih in gleda v tla, kakor da išče, kar mu je poprej padlo na tla. Na tleh ni ničesar. Nakar dvigne pogled in se ozre v notranjost kupeja, zdi se, kakor da naju z žensko ne vidi. Občutek imam, da se rahlo nasmehne, gre naprej po hodniku, tja, kjer sta izginila glasova Italijanov.

Obrnem stran v slikarjevem katalogu, ki se znova razpre čez preorana polja, da jih povsem zakrije.

Tri okna z lončnicami, v njih cvetje. Suha igla, akvarel.

V mislih odpiram tista okna, pogledam v notranjost hiše, v njej kuhinja, prazna in bela, špajza, prazna in bela, hladna, veža z umivalnikom, stopnice, ki iz veže vodijo v zgornje prostore, tam sta spalnici. Očetova hiša. Nakar obrisi ljudi, ne vidim jih v obraz, slutim, da so naši daljni sorodniki, ki iz bosanskih gozdov strmijo vame skozi sliko in očetovo hišo, kakor bi ves čas prebiral eno in isto pripoved, ki se nikakor noče končati in me nagovarja, da se je vedno znova lotim od začetka, da jo razumem, da preverim, kako je z njimi, da se morda poslovim od njih in pričnem gledati svet z drugačnimi očmi, brez bolečine in spomina, brez sramu, da lahko pišem o njih, ki silijo vame s svojo odsotnostjo.

Mamo moram vprašati za Julijanov telefon, Julijan ima zagotovo njunega. Poklical bom Franca in Rozalijo, ki zdaj vsa zadihana in prestrašena kriči iz mojega spomina.

Gdje ti je mama, mali, imali smo saobraćajnu nesreću ... mi dečku govori glasno v obraz, ne razumem je, približuje se mi, vse bližja je, njen obraz je vse bližji, velik, okrogel, ustnice rdeče, čutim moč v njenem telesu, ki jo žene proti meni, vse dokler me s svojimi rdečimi ustnicami ne poljubi na usta. V njenih očeh vidim solze, ko skozi tiste rdeče ustnice prileze njen zadihani glas. *Ja sam Rozalija*, reče in zadržuje solze v očeh. Na cesti so tudi Franc in njegova otroka, Emir in Mirjana, *gdje ti je mama, mali, imali smo saobraćajnu nesreću ...* znova reče takrat, ko me prepozna, dečka, in me poljubi na usta, ženska, ki pozna moje ime, ki

pozna moje starše, mamo, ki je njena sestrična in ki mi ta-
krat pove, da so imeli avtomobilsko nesrečo.

Vlak drvi.

Oddaljum se iz prostorov očetove hiše, ki leži za sli-
karjevimi okni, in se skozi šipo na vlaku zagledam v polja,
znova prazna pred mojimi očmi, v daljavi topolov nasad,
čez nebo oblaki, zvok vlakovnih koles, vsakič, ko podrsajo
tam, kjer se tračnice spajajo druga z drugo, tu-tum, tu-tum,
kakor da je zdaj ostal samo še zvok.

V meni nemir.

Kakor da prihaja vame izza robov širokih polj, neoprije-
mljiv in istočasno resničen, s strašno močjo si utira pot, da
bi v meni odprl vrata, skozi katera bi uzrl vsaj kapljo resni-
ce, skozi katera bi stopil vsaj bližje spoznanju svojega izvora
in razumel, kaj je v njem, zaradi česar se človek brani po-
treb drugega, zaradi česar ga je strah bližine drugega. Ne-
mir se dotika tkiv moje notranje obrambe in jo vse bolj ra-
hlja, čutim, kako si v moje misli počasi in vztrajno utira pot
s podobami ljudi in njihovih življenj, tako iz davnine kot
iz sedanjosti, kakor da mi ponujajo svoja obličja, da bi sko-
znja lažje razumel skrivnost človeške biti. Živi in mrtvi, pri-
jatelji, znanci, meni najbližji, živi in mrtvi prihajajo iz nasa-
da cvetočih topolovih dreves na obzorju preoranih polj, ki
švigajo pred mojimi očmi, vse do moje zavesti, postrojeni
kakor velika armada stražarjev spomina, najprej raztrešče-
ni, kakor v velikih kosih svetlih saj, kakor v velikih snežnih
kosmih, nakar v celoti, s svojimi telesi in obrazi. Lezejo iz

prahu spomina, v snežnih sajah stopajo iz cvetočega topolovega nasada čez preorano polje, k meni na vlak, me hranijo s svojim vonjem, kakor bi dišali po kruhu, in zdaj, ko se odpravljam na pot, ko moram čim prej spoznati obraz tistih, katerih je tu samo senca, stopajo potihoma skozme, kakor da so slutili moj ranljivi čas in se izseljujejo z obrobja zavesti v njeno središče.

OTROŠKE OČI, LJUBEZEN IN PRAZNINA

Vlak drvi.

Ženska nasproti mene zatisne oči. Njen obraz je videti spokojen, kakor da se je otresel vsakršnega strahu.

Zunaj še vedno polja in topolovi nasadi.

Moje misli se osredotočajo na posamezne ljudi, ki stopajo vame iz spomina in topolovih nasadov, iz preorane zemlje in zidov. Misli nanje se v meni križajo v času in prostoru med preteklostjo in sedanostjo, ki je stkana iz želje in potrebe, da čim prej obiščem Rozalijo in Franca.

Saša in njegov oče D., ki je bil v taborišču in ima na roki natisnjeno številko 36882. Saša čuva njegov spomin, ko ga obišče, ko mu ni treba na pot zaradi službe, ki jo ima na televiziji, in danes že drugič obišče moj spomin.

Tudi sam podoživljam usode ljudi, ki jih je zaznamovala vojna, vse od takrat, ko jih mama in njena sestra, teta Sofija,

ubesedujeta in so njune pripovedi posejane z mrličmi odprtih ust in zlatih zob, tistih, ki jih vidita, še deklici, ležati na cesti sredi vasi. Podoživljam njihove usode od takrat, ko še deček prijateljujem s Sašo, ko vidim številko, ki jo ima njegov oče natisnjeno na roki, ko ga slišim, kako govori, nič ni bilo več od mene, od mene so ostale same kosti, sem imel srečo, da so me zagledali Rusi, potem so prišli Američani, eden, ki je bil temnopoltn, me je vzel pod pazduho, kakor da sem deščica, tako sem bil lahek, tako strašno lahek sem bil, reče.

Mama.

Njen obraz se prikrađa čez polja v moje misli, približuje se mojim očem. Nakar njeno telo. Še vedno v kuhinji, ozre se proti meni, ki stojim nedaleč od nje in jo sprašujem, kako se je lahko zgodilo, da jih nismo vzeli k sebi, da jim nismo pomagali? In vidim dve sivi sencii ob njej in slišim svoj glas, rezek, drhteč od jeze, ko jo v času vojne sprašujem, kako je z našimi v Bosni, z Rozalijo in Francem, sam pa tedaj tavam v svojih mislih, odkrivam zlo v človeku, sebe, nemočnega in šibkega, in ničesar ne storim zanje.

Mamin obraz je nenadoma širok in svetel zdaj, ko ga vidim med drevesi.

Moram k njej, si rečem in moje notranje oči se zagledajo v odblesk spomina, v katerem se zasveti mož mamine sestrične Zorice, Julijan, visok in suhljat.

Joče, potihoma žaluje za svojo ženo Zorico, ki je umrla za rakom, in misli, zakaj ga ni ljubila, čeprav je z njim imela tri otroke. Na dvorišču pred hišo stoji, gleda v kakijevo

drevo, misli nanjo, povsod vidi njen izpiti obraz, tudi na kakijevem drevesu, med rumenimi sadeži, ki jih zdaj ne bo več nabrala. Spominja se njenega obraza, njenega malega in lepo oblikovanega nosu in oči, v katerih ni bilo luči.

Morda so zato, ker ga ni ljubila, bile njene oči tako ugašnjene in suhe, pomislim, ko v mislih gledam Julijana, kako nekdanj stoji na svojem dvorišču in misli na svojo ženo Zorico, vse dokler ne zaide sonce in je od njega videti samo še robove telesa, ki jih boža večerni veter.

Zorica, njegova mrtva žena.

Lepa in visoka, zadnja leta tiha in žalostna, kakor da je v njej globoka vrzel, ki je ne zmore zapolniti.

Taka kakor teta Sofija, slišim odrasle, ki šepetajo o njej in se spogledujejo med sabo, in potem gledam teto Sofijo, še deček, kako je žalostna, in si mislim, da ne more ljubiti strica Alberta, ki ga je poročila, ker ljubi drugega, ki ga ni v njeni bližini. Morda so njene oči zato še danes suhe in sive, kakor so bile oči tete Zorice.

Potem sem že skoraj fant, ko poslušam očeta, ki mi govori zvečer ob mizi, moja sestra se igra z vlakcem, ki drvi v krogu, nanjo s stropa sveti močna luč.

Stric Albert je bil partizan, reče oče tistega dne, veliko je doživel, noče govoriti o tem, koliko ga je bilo strah in koliko je bil hraber, bil je zelo mlad, in ko je bilo vojne konec, se je zaljubil v teto Sofijo, reče, in smo veliko hodili skupaj naokrog, ko si bil otrok, ko si hodil v gorsko počitniško kolonijo, kamor je včasih hodil tudi tvoj bratranec Ignac. Enkrat

se je zgodilo, da je stric Albert začel kričati sredi noči *Achtung partizanen*, *Achtung partizanen*, ker ga spodaj v gostišču s prenočišči, kjer smo spali, ko smo te prišli obiskat v kolonijo, pijani nemški turisti niso pustili spati. Spodaj v točilnici so pili in razsajali. *Achtung Partizanen*, je kričal ves iz sebe, ubogi, reče oče in mama takrat ponovi, ubogi Albert, reče od nekod, od koder prihaja vame njen glas.

Včasih me zbudi obraz strica Alberta, v sanjah ga vidim, kako mu kapljice potu lezejo čez njegovo temnejšo polt, vidim ga, kako vstane iz postelje na pol nag, kako teta Sofija strmi vanj in ga milo prosi, naj ne dela škandala, toda on vseeno zakoraka pred zaprta vrata spalnice, strašno razpre usta, da bi čim bolj glasno zakričal, zato, da bi njegov glas predril površino vrat, iz obupa in prizadetosti. Takrat se vidijo njegovi lepi beli zobje.

Stric Albert ne želi govoriti o vojni, reče oče takrat ob mizi, medtem ko je sestra še vedno milo zagledana v vlak, ki se vrti v krogu, kakor bi ne razumela, zakaj me tisti vlak ne zanima več.

Alma, spat, slišim mamin glas, ki nagovarja sestro. Alma, si slišala?

Albert noče nikoli govoriti o tem, ali je komu vzel življenje, ne more, boli ga, noče govoriti o tem, kako ga je bilo strah, nadaljuje oče, potem ko mama spremlja Almo spat, ljudje včasih neumno silijo vanj s takimi vprašanji, ampak on jih ostro zavrne, reče oče, jaz sem bil premlad, da bi se boril, ampak sem ponosen, da je stric Albert moj prijatelj, jaz

vem, kaj ga boli, ga razumem, reče oče naposled bolj potihoma in mimogrede, kakor bi se pomalem sramoval, da bolečina strica Alberta osmišlja tudi njegovo zgodnjo mladost.

Takrat ne vem, katera je bolečina strica Alberta.

Vlak drvi.

Morda je stric Albert zbolel zaradi podob iz vojne, ki so se ponoči vračale vanj, morda iz strahu, da ne izgubi tete Sofije, ki je blažila njegovo bolečino, četudi je slutil, da ga ne ljubi.

Vlak zateglo zapiska in zdrvi naprej.

V mislih obrnem stran v slikarjevem katalogu.

Odgrnjena postelja, olje na platnu.

Kakor da je v njej nekdo spal, na rjuhah madež krvi. Ne ve se, ali od ljubezni ali smrti.

Dvignem pogled.

Ptica švigne pred šipo, kakor da jo je veter, ki se je dotaknil mojih misli, iznenada pognal proti vlaku in je še zadnji trenutek zamahnila s perutnicami, da se ni zaletela v šipo.

Ozrem se k ženski, ki sedi pred mano z zatisnjenimi očmi. Nenadoma je videti kakor deklica, morda zaradi sanj, ki plujejo po njeni glavi.

Ozrem se skozi okno.

Moški gladkega obraza in sinjih oči se iznenada prebudi v moji zavesti. Zagledam ga v njegovi kuhinji, ob zajtrku, na mizi vse polno dobrot, vidim ga, ko se nasmehne ženi, ko poboža svoja otroka, dečka in deklico, ki namakata v čaj piškote in se jima čaj cedi čez brado, v mislih ga vidim, kako znova pogleda ženo, ki strmi skozi okno in kadi, kako se nagne k njej, nasloni svoj gladki obraz na njeno lice, ga poljubi, in ona še vedno gleda skozi okno in kadi. Ona ve, kam se odpravlja njen mož.

Podoba moškega iznenada izgine iz mojih misli, vrnila se bo, vem. Z njim izginejo tudi njegova žena in njuna otroka. Ni jih več. Vedno je tako, obiščejo me in izginejo. Ko se bodo vrnili, bo moški sam in žena bo sama, moški se bo približeval fronti, kjer ga bodo pripeljali do ostrostrelca, ki mu bo za plačilo dovolil ubiti človeka, žena bo še naprej doma in bo gledala skozi okno in kadila in čakala, da se otroka vrneta iz šole. Gledala bo košček vrta, rože, ki jih je posadila in ki bodo kmalu zacvetele. Zdaj izginjajo vsi štirje.

Med njihovim izginotjem se v moje misli prebije mamin obraz, kakor bi me še vedno rad ščitil pred zlom sveta in mi razgrinjal lepoto vesoljnega stvarstva.

DEKLICE

Mama.

Veter v njenih laseh.

Ona še mlada, jaz še otrok. Kakor ženska ob oknu, ki se zdi nenadoma deklica.

Mama pride na obisk v gorsko počitniško kolonijo, kamor so me poslali, otroka šibkega zdravja, jaz jo primem za roko in je ne izpustim. Pripelje se z avtobusom skupaj z ostalimi starši, samo za en dan, samo za nekaj ur. Ne morem se odlepiti od njenega krila, ne morem prenehati okušati njenega vonja, slišati njenega glasu, čutiti njene roke na svojem lasišču, ko me poboža po glavi. Vzpenjava se na grič, ki se dviguje nad poslopjem gorske kolonije, drži me za roko, hodi med starimi jablanami, navkreber, proti vetru, ki rahlo pihlja in mehko raznaša njene temne lase. Še malo pa bova na vrhu. Tam ji bom pokazal gore, ki so včasih tudi sredi poletja zasnežene. Mama me drži za roko in se ozre proti meni, nasmehne se s svojimi belimi zobmi in njeni temni, za to priložnost nakodrani lasje ji z vetrom božajo obraz. Ne maram, da gre domov, nočem, da bi še kdo prišel v njeno bližino. Prebijeva se skozi veter in prideva na vrh, da ji lahko pokažem gore, ki so tudi tistega poletnega dne zasnežene, in ona me takrat objame in me poljubi na kratko postrizene lase. Tam stojiva in gledava snežne vrhove, objeta, in takrat pomislim, da ne ve, kako si želim, da bi nabirala skupaj jagode v gozdu, rdeče jagode med drobnimi zelenimi listi, ko grem z ostalimi vrstniki v gozd in se v njem izgubim med velikimi praprotnimi listi. Ona ne ve, kako jo neskončno

pogrešam, takrat, ko odide z avtobusom domov in mislim, da me je zapustila, samega, sredi sobe, ki jo delim z dvajsetimi drugimi dečki, in jočem, vsako jutro, znova in znova, brez sramu, dokler me vzgojitelji ne pomirijo in me prepričajo, da me mama ni zapustila.

Vsako poletje ista zgodba, sreča in solze, dokler se nekega dne ne odpravim z dečki in deklicami iz gorske kolonije nabirat borovnice in zagledam med borovničevim grmičevjem drobne roke, lepe in mehke, ki nežno nabirajo črne jagode, počasi jih utrčajo z nagrbančene vejice, jih spravijo v vrečko, nenadoma izrazito bolj zanimive in privlačnejše od maminih.

Deklica B., njene so te drobne roke.

Očaran sem od njenih zelenih oči, ki se velike in okrogle odpirajo pod debelimi lečami na očalih kakor zastekljeno gorsko jezero. V svojih razcefranih mislih, ki se od njene bližine premetavajo v meni, se odlepim od mamine tople roke, pogledam mimo njenih oči, ki se polne razigranega presenečenja ozrejo proti meni, od njih odvrnem pogled in mama gre sama naprej s svojim smehljajem ter blagim vonjem po ciklamah, da okrog sebe voham samo še vonj po smrekah, ki se tedaj visoke dvigujejo okrog mene in B.

Nocoj se pričinja nekaj novega, meni še povsem neznanega, pomislim tisti večer, ko se, deček, po večerji preoblečem in počešem, da bom lep zanjo, ki sem jo zagledal med borovnicami, in bom v izpraznjeni jedilnici zaplesal z njo, ji položil roke na boke, čutil njene roke na svojih ramenih

in se zagledal v jezero njenih zelenih oči, medtem ko bodo ostali dečki in deklice plesali okrog naju.

Nič ne jočem, ko se ob zaključku kolonije razideva, in nobenega usmiljenja ne čutim, ko me pozdravlja in čez njen obraz lijejo solze.

Zunaj ob progi švigne nasad cvetočih topolovih dreves, kakor bi nad pokrajino zapihal snežni metež.

Ženska nasproti mene ima še vedno zatisnjene oči. Čez njo drsijo ostanki objokanega obraza deklice B., ki je stopila v moje misli in jih zapustila.

Je bilo takrat res zato, ker sem mislil, da sta me mama in oče zapustila, da se je v meni iznenada odprl prostor novega čutenja, da sem lahko zagledal med borovnicami njeno roko, da sem potem dvignil pogled in videl njene zelene oči? Je bilo to, zaradi česar sem vsak dan hrepenel po njeni drobnosti bližini in jo opazoval z razdalje, medtem ko sem se igral z dečki, in jo videl, kako sedi ob mojem puloverju, ki sem ga odvrigel v travo, kako ga vzame v roke, mi ga lepo zloži in znova položi v travo, da je videti, kakor bi počival na konici travnatih bilk. Kakor skrbna žena. Je bilo to, zaradi česar sva se potem sama, deček in deklica, na skrivaj poročila in sem ji nataknil železen prstanček okrog prsta, ki sem ga našel v kleti gorskega počivališča?

Mož in žena.

Zunaj topolovi cvetovi v kratkih in gostih nanosih.

Vlak drvi.

Saša, pred njim otrok, ki ga gleda skozi kamero.

Nakar H. in Maša, ki še vedno sedita na robu postelje, zaljubljena.

Med cvetovi topolovih dreves, ki letijo pred mojimi očmi kakor v jatah snežnih metuljev, jih vidim, prijatelje, mednje zleti ptica, sinje perje na perutnicah. In že je ne vidim več. Samo modrina neba in sredi neba druga deklica, Lina, ki ima črne oči, rdeče lase in pege na obrazu, kakor da se vrača v moj spomin, ki odvrne misel na Sašo, H. in Mašo, ki sta se ljubila.

Dvanajst let je stara tedaj, jaz trinajst. Američanka, hčerka italijanskih izseljencev, sorodnikov naših sosedov. Zgledam se vanjo in njeno telesce, na katerem se kažejo drobne prsi, ne ve, kako zelo rad jo imam, kako jočem ponoči, ko mislim nanjo, in nočem, da odide, kako zadržujem solze, ko jo vidim, in kako znova naskrivaj jočem, ko odhaja, takrat, ko se peljemo z avtobusom na železniško postajo, od koder bo odšla v Rim s svojo materjo in bratom Johnnym in potem z letalom znova domov, Chicago, Illinois.

Še nekaj minut pred odhodom vlaka.

Sedim v kupeju nasproti nje, ostali so še na peronu, kakor da vedo, da se moram od nje posloviti. Držim jo za roke, gledam njene rdeče lase, črne oči, ona dovoli, da jo držim za roke, gledam jo in rečem, *I love you, say me you love me too*, ona molči in me gleda, znova ji rečem, da jo ljubim in naj tudi sama reče, da me ljubi. Ona molči, gleda me s svojimi

temnimi očmi, mislim, da ji je nerodno, pomislim, da sem morda pretiraval, da ni naravno, kar počnem.

In preneham.

Nakar ona vendarle spregovori, *ne morem reči, da te ljubim, lahko rečem, da te imam rada*, spregovori potihoma v svojem jeziku, vzame iz torbice, ki jo nosi s sabo, košček kruha, ugrizne vanj in me gleda. Stopim z vlaka, ne zanima me, kaj si misli njena mati, kaj si misli njena teta Ema, kaj si mislita Emin sin in njegova sestra, pri katerih so preživeli počitnice.

V sebi čutim, da sem neizmerno sam.

Vlak odide. Gledam za njim.

Zunaj še vedno topoli, v daljavi gorovje.

Zdi se mi, da slišim korake drobnega belolasega moža na hodniku. Najprej se zdi, da se znova približuje, potem jih ne slišim več in pomislim, da je zastal nekje ob oknu na hodniku in gleda pokrajino, skozi katero drvi vlak.

Znova Lina v mislih, ne zapušča me.

Po mnogih letih govorim o njej z gospo Emo in njeno hčerko, h katerima se odpeljem, da obiščem svojo nekdanjo sosedo in njene sinove, pa tudi zato, da si ogledam leseni most v Bassanu, ki je protagonist kratke zgodbe, ki jo pišem.

Gospa Ema mi pokaže Linino fotografijo.

Impozantna ženska z dvema otrokoma, ki stojita ob njej. Možja ne vidim, Franck mu je ime, mi pove gospa Ema,

odšel je neznano kam potem, ko se je vrnil z vojaške misije v Afganistanu. Baje ni zdržal in jih je zapustil, reče.

Pokaže mi drugo fotografijo.

Lina in njen brat Johnny. Njen brat ima aids, umira, reče gospa Ema.

Pomislim na Lininega moža, ko se vrne iz Afganistana, kako ne more več ostati ob njej, kakor da se, umazan od smrti, ne more prilagoditi mirnemu vsakdanu.

Pokaže mi tretjo fotografijo.

Na njej Lina in Franck, preden je odšel v Afganistan. Velik moški, svetlolas, okroglega obraza, močna spodnja čeljust, majhne oči, kakor da niso dorasle telesu.

Pokaže mi četrto fotografijo.

Linin brat Johnny, sam.

Johnny umira, ponovi gospa Ema in spusti pogled na fotografijo.

Vlak drvi.

Ženska nagne svojo glavo bližje k vzglavju sedeža, ne da bi odprla oči. Iznenada je videti utrujena in starejša, kakor od misli, ki se v snu pletejo z njenimi sanjami. Kakor otrok, ki je nenadoma ostarel za nekaj let. Kakor da so na njenem obličju in telesu ostanki Linine in Johnnyjeve usode.

Med topolovim cvetjem dve dolgi senci, ki stopata čez preorano polje.

Rozalija in Franc.

Moram ju obiskati, da slišim njun glas. Da vidim njegova otroka, Emirja in Mirjano. Morala sta biti mlajša od mene takrat, ko sem ju videl, še otrok. Predolgo nosim v sebi brezobličje Rozalije in Franca, predolgo nosim njuno tišino v sebi, predolgo čutim nemir njune odsotnosti, ki me vse bolj nagovarja, da pišem o njima in o sebi, ko sem za časa vojne pomešal čas sedanjosti in spomina, se izgubil v njem, da nisem vedel, kakšen je v resnici moj notranji obraz, in pozabil nanje, ki so iskali pomoč zase in za svoje otroke, da pišem o vprašanju solidarnosti, o odklonu in strahu pred bližino drugih in drugačnih, ki od daleč prihajajo v našo bližino.

MARICA, REMO, LAŽ

Skozi okno še vedno polja, preorana zemlja, tu in tam še kakšen osamljen topolov cvet, ki prileti mimo okna in pri naša vame očetov obraz.

Oče me gleda s svojimi majhnimi očmi.

V mislih ga vidim na fotografiji, ki leži v albumu, svetlolasega in suhljatega, kako stoji pred cerkvijo ob starem duhovniku, oblečen v ministranta, še otrok, in zdaj, ostarel in belolas pred breznom, kako gleda vanj, kakor da išče spomin, ki so ga pobrali skupaj z njegovo hišo in ga spremenili v prah. Gledam ga in v mislih razbiram besede iz pisma, ki ga za časa fašizma še deček piše svoji teti Nelici v zapor in

ga mama hrani v fotografskem albumu. Nelici, ki v zaporu piše pesmi, zase in za svojega moža, da bi oba dobila moč, da vzdržita in preživita.

Draga teta Nelica, piše oče v italijanščini, ki jo v mislih prevajam,

pri nas doma še kar gre. Upam, da ti nisi preveč žalostna v zaporu. Pravijo, da bo kmalu konec vojne in da se boš vrnila živa in zdrava in da tudi tisti, ki so odsli, se bodo vrnil. Zdaj je pomlad in smo vsi dosti na njivi in na dvorišču. Tata kadi in hodi na delo na tramvaj in potem hodi v bar na karte s prijatelji. Moji bratje in sestre so tudi dobro, moj brat Feliks lovi na skrivaj divje zajce in pravi, da ko bo konec vojne, bo šel v Avstralijo, Savica pomaga mami, ki je utrujena od Marice, ker vedno kriči in meče vse na tla, v vrata in stene. Josipina bere knjige in mama se jezi nanjo, ker ji nič ne pomaga, Vito se hodi učiti za mizarja v delavnico blizu cerkve in na skrivaj pije vino z bratrancem Srečkotom, ko pride k nam na obisk in vedno posluša zvonove na cerkvi, ko zazvonijo, in govori o Beethovnu, čigar glasbo posluša doma cele dneve in noči. Teta Benjamina se že dolgo ne oglašča, mama pravi, da je na Rabu in pomaga tistim, ki so v zaporu. Tudi tebi bi pomagala, če bi bila tu. Mama pravi, da so za nune vrata vedno odprta. Nona Pia moli in hodi po hiši z blatnimi čevlji, da mora mama vedno čistiti za njo, ma ona znova hodi z blatnimi čevlji po hiši, potem ko je mama oprala tla, in potem gre k spovedi v cerkev, da ne bo imela več grehov. Marica tudi poje na ves glas, vsak dan, na oknu zgoraj v spalnici in v kuhinji, vsak dan, dokler ima kaj glasu, zato je mama utrujena, ker mora paziti nanjo, da ne zmeče vsega skozi